

Nedávno se objevila v denním tisku zpráva, jaký rozvoj občanského letectví připravují Američané pro dobu mírovou: obyvatel New Yorku vstoupí v pátek odpoledne do transoceánského letadla, kde se nají i vyspí, a ztratí pět hodin pohybem proti směru otáčení země, přistane v sobotu v 8 hodin ráno v Paříži, kde stráví víkend rozmanitými radovánkami a prohlídkami pamětihodností. V neděli večer ve 22 hodin odlet, v pondělí v 7 hodin ráno bude americký výletník zase v New Yorku při práci.

Takové plány by mohly být považovány za příznačný výplod proslulého přehnaného amerikanismu, kdyby se podobné záměry nevyskytovaly hojně také ve starých zemích evropských. Časopis *Výběr* uveřejnil v roce 1943 v jednom sešitě dokonce dva prorocké články: v prvním z nich předpovídá maďarský autor, že v krátké době po válce si bude moci v Evropě doslova každý koupit auto a mnoho lidí bude již mít i své osobní letadlo, takže v každém malém venkovském městě nebo lázních bude letiště, a k oblíbeným výletním místům velkoměst bude prý ke konci týdne směřovat tolik letadel jako dříve aut po silnicích. – V druhém článku nazvaném *Svět za sto let* je vylíčeno, jak si vynikající hospodáři a vědci holandští představují budoucnost: po moři budou plout jen nákladní a výletní lodi, doprava osob bude letecká a raketová – z Amsterdamu do Batávie stratosférou za dvě hodiny rychlostí 10 000 km v hodině. Letadla i auta budou poháněna bezdrátovým přenosem elektřiny, vyráběné v pozemských elektrárnách rozbíjením atomů, jimiž budou hnány i lodi. Nastane nesmírný rozvoj automobilismu i letectví, elektrizované vlaky budou jezdit rychlostí 250 km za hodinu. – V architektuře se rozvine nový sloh, v městech stavby mrakodrapů a na okrajích měst ústředně vytápěné a větrané bloky obytných domků se zahradami. – Lékařství prodlouží lidský život, soudnictví bude značně zjednodušeno.

Podobné a mnohé jiné zajímavé dohady a předpovědi jsou obšírně vylíčeny ve spise vynikajícího amerického chemika

a všestranného znalce i hlasatele pokroku, C. C. Furnase *Příštích sto let pokroku ve vědě, technice a hospodářství*. – Jdouce zpět do minulosti našli bychom ve všech civilizovaných zemích mnoho vědeckých odborných i populárních spisů, zabývajících se odvážnými myšlenkami technického vývoje. V mnohé staré rodinné sbírce pohlednic lze objevit oblíbené dopisnice z počátku tohoto století, na nichž je znázorněn pohled na různá města v daleké budoucnosti – „Londýn, Paříž, Praha za sto let“ – nebo i nějaké menší venkovské město za sto let: nad městem poletují různé balony a vzducholodi, místy vyčnívají železné výhlední věže, po visutých mostech a konstrukcích pojíždějí kolejové i lanové dráhy, městské ulice a náměstí se hemží elektrickými vozy, motorovými vozidly a jinými výtvary technického pokroku, hlavně dopravního.

Všechny tyto nové i starší doklady, vybrané náhodně nebo i soustavně, shodně dokazují, jak velice je naše představa budoucnosti spojena s představou techniky, jak myšlenka lidského pokroku se téměř kryje s myšlenkou rozvoje technického, který byl ostatně připravován, předvídan a ohlašován velikými badateli a mysliteli po celá předchozí staletí a tisíciletí. Zejména dopravní vymoženosti, jako nejnvýraznější projevy techniky, nejvíce upoutávají lidskou pozornost a podporují přesvědčení o jakési všemohoucnosti dopravy, jíž lze vyřešit každý úkol a zvládnout jakékoliv potíže nejen budoucí, ale i přítomné: každodenní převážení a přejíždění obrovských lidských davů nepohodlnými i pohodlnými dopravními prostředky, z obydlí do vzdálených pracovišť a opačně, se stalo ve všech civilizovaných zemích běžným a samozřejmým zjevem. Z doby před touto válkou jsou v dobré paměti sobotní a nedělní zájezdy a vpády nesmírných zástupů na zotavení do přírody blízkého i vzdáleného okolí měst. Osobní i hromadné motorizované jízdy na lyžařský víkend, na nedělní oběd nebo jen svačinu do pohraničních hor byly již čímsi zcela obyčejným; náruživým motoristům nebyl ničím nemožným již ani víkendový výlet do Alp. Cestovní kanceláře pořádaly pravidelné letecké nebo vlakové týdenní hromadné zájezdy na Riviery k mořím. Týden na Jadranu na vinobraní. Týden mili-

onářem za 1 000 korun. To byly cestovní požitky, umožněné rozvojem dopravy a dostupné i lidovému člověku.

Z těchto skutečných příkladů z oboru dopravy znovu vidíme, jak náruživě a téměř výhradně je naše doba ovládána technikou: soudobý člověk, který jezdí dnes za krátkým pochybným odpočinkem na konci týdne do nedalekých lesů nebo hor své země, bude zítra jezdit nebo létat do velehor a k pobřežím svého světadílu, nebo dokonce do jiných světadílu – a pozítří bude snad již ochoten podnikat víkendové výlety na Měsíc nebo Mars a tak strávit meziplanetárním letem své domnělé chvatné zotavení, aby v pondělí časně ráno byl opět na Zemi, „doma u své práce“. – Jeho uštváný neblahý život se přitom nijak příliš nezmění. Jeho domovské město i jeho okolí a celá země zůstanou i nadále nezdravým a pustnoucím špinavým smetištěm, nebo budou tato území přebudována v nové, neméně chmurné prostředí pásmových průmyslových sídlišť – z nichž bude rovněž nejlépe podle možnosti uprchnout a na jejichž bedné ubohosti rovněž nebude příliš záležet, neboť rozvoj dopravy umožní záhy všemu obyvatelstvu týdenní i výroční zotavení v krásných krajích vzdálené ciziny. – Avšak tyto krásné lesnaté, horské a přímořské kraje Evropy, jichž není nazbyt, budou zakrátko také úplně znehodnoceny a zničeny bezuzdnou dopravou a záplavou nesčetných davů návštěvníků, kteří se do nich nahnou ze všech končin tohoto znešvařeného přelidněného světadílu.

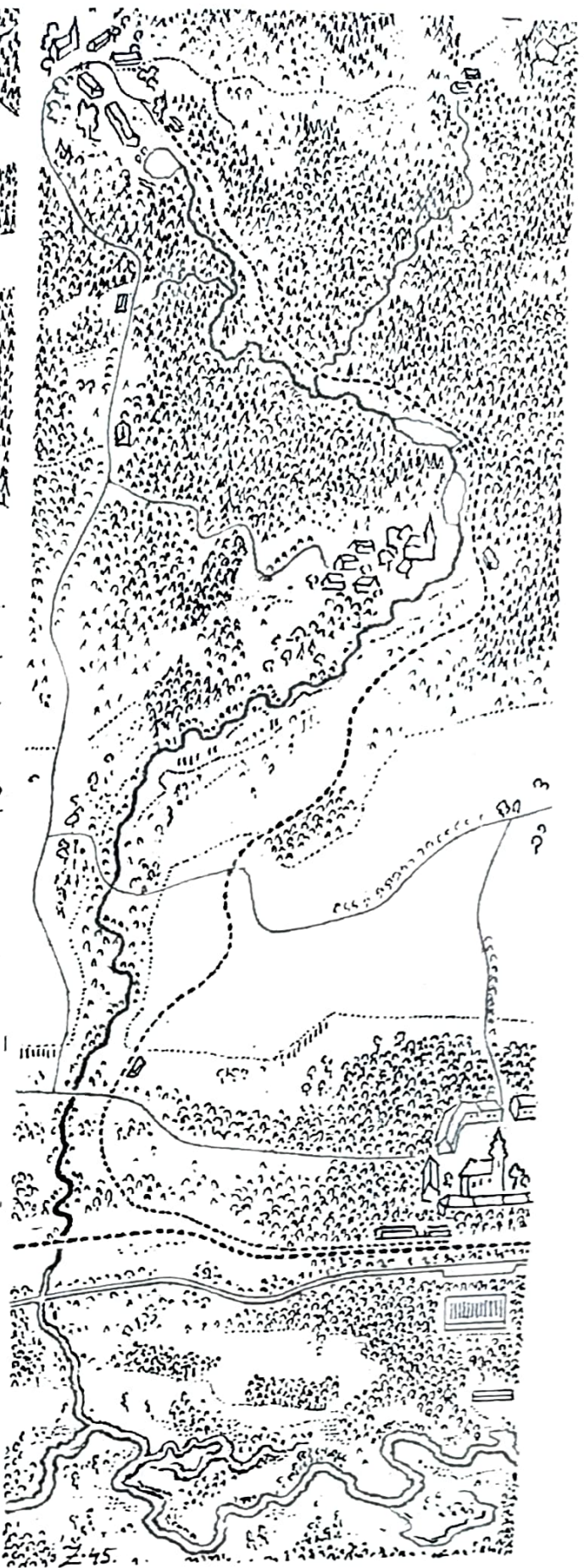
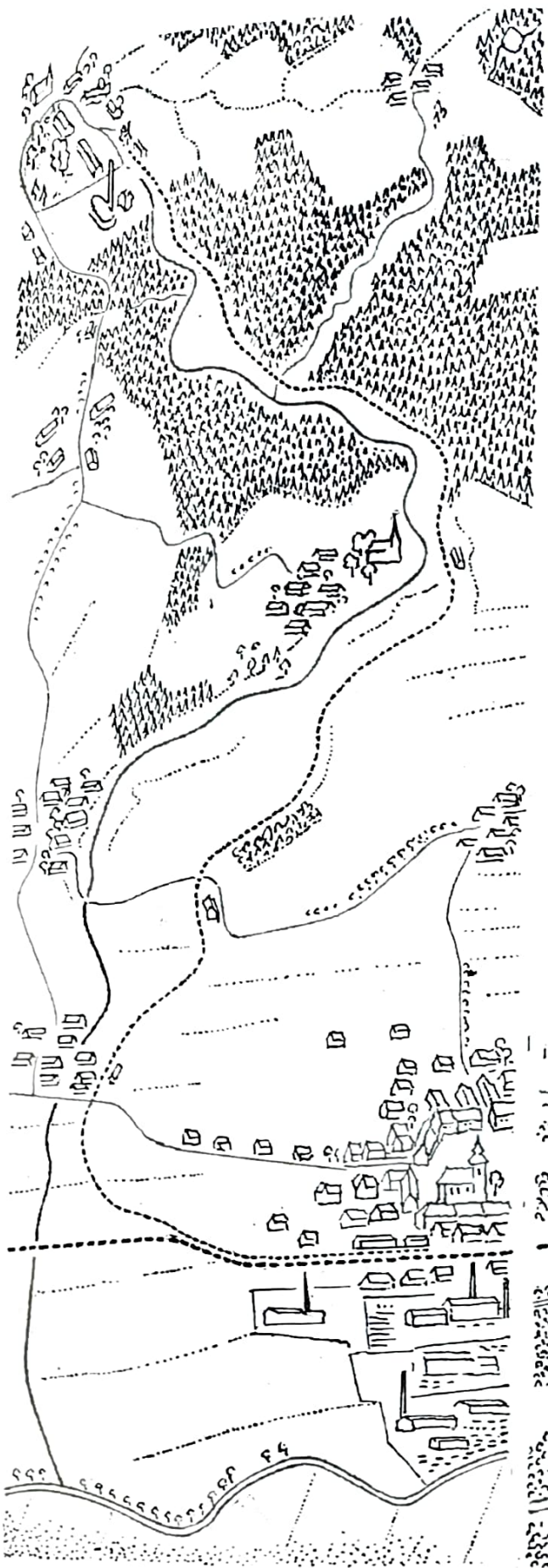
Co kdyby však v přímém okolí nějakého evropského velkoměsta, například Prahy, bylo založeno dva nebo tři tisíce čtverečních kilometrů nových lesů, ovocných sadů, luk, pastvin, rybníků a koupacích nádrží, s přírodními obytnými plochami a ubytovacími budovami – a kdyby tato záplava rostlinné zeleně pronikla co nejvydatněji i do města a prostoupila jeho veřejné i soukromé prostory, čímž vším by obytná hodnota a podnebí celého velikého území a sídliště byly znamenitě zlepšeny? Nemožné! Neuskutečnitelné! – Lidé jsou ochotni vydávat každého týdne mnoho peněz, času a námahy, aby se svízelně ve velkých houfech dopravili na chvíli do nějakého ubohého znečištěného lesa nebo na nehostinný břeh nějaké ohavné špinavé regulované řeky, zakrátko hodlají podnikat

mezipevninské rekreační výlety – ale vysázet veliké lesy a ponořit do nich své město? Nelze! – Jak by mohly být z pustého pražského okolí veliké lesy, když jsou tam většinou pole?

Poznáváme jasně, jak soudobé myšlení i konání se vsutku zcela topí v technicismu a jak je naprosto neschopné nějakého pojetí jiného, například přírodního a biologického. A tuto podivnou technickou spoutanost a plánovací nesmělost projevují i odborníci, kteří věří v dalekosáhlé možnosti nějakého velkorysého hospodářství, v němž přeměna polních kultur v založení lesní a sadová se nejeví valně obtížnou ani po právní a finanční stránce. Tak se stává, že ani smělí a pokrokoví tvůrci nové architektury a nového plánování sídlišť a krajů nedovedli dosud přinést nic jiného než vydatné prostoupení a doplnění sídlišť a krajů parkovými plochami, které však zůstávají i v nejlepších případech přece jen pouhým rostlinným doplňkem staveb, zatímco je nutno a možno dosíci poměru opačného a mnohem dokonalejšího: stavby a sídliště zcela ponořené do skutečné přírody volných krajín, v nichž přírodní prvky daleko převládají a jsou opravdovým základem, nikoliv pouhým doplňkem, i když jde do značné míry zároveň o krajinu užitečnou a výnosnou. Tak teprve vznikne životní prostředí biologicky dokonalé, trvale uspokojující nejen po fyziologické stránce, ale i po psychologické stránce.

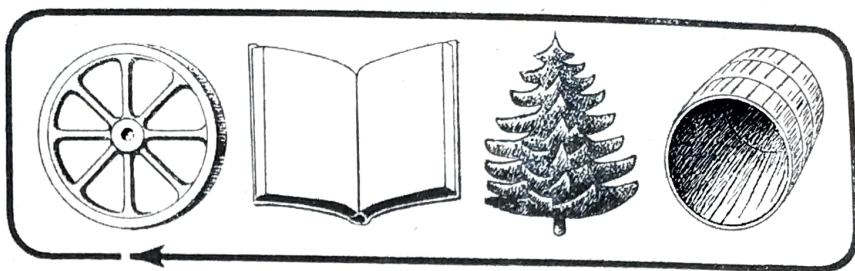
Pozorujeme však ještě jiný příklad zvolený namátkou z oboru výroby a dopravy potravin, který dále objasní hluboký rozdíl technického a biologického pojetí: Ve strojně vybavených dokonalých chlévech jsou chovány a elektricky dojeny nezdravé krávy, po většinu roku a dne uvězněné v uzavřených prostorách. Jejich mléko, rovněž zdravotně vadné, je motorovými vozidly dopravováno do vzdálených mlékáren, kde je ve velmi složitých drahých přístrojích pasterizováno a konzervováno – a tím značně znehodnoceno, načež je opět mnohými dopravními prostředky posléze dopraveno ke spotřebitelům, živořícím po většinu roku v nezdravých městech. – To jest technicismus – uspořádání převážně strojní, umělé, složité, nedokonalé, málo účinné a drahé – nakupení přemnohých strojů a úkonů s pochybným konečným výsledkem.

Návrh „zpřirodnění“ části Polabí pod Železnými horami. 1944. Reprodukce: L. Žák, *Obytná krajina*. Praha 1947.

Ve starém dvorci, jednoduše nově upraveném, nebo přímo venku pod širým nebem se dojí mléko zdravých krav, pravidelně prohlížených zvěrolékařem a pasoucích se většinu času na pohorských pastvinách ve volném pohybu, na čistém vzduchu, světle a slunci. Člověk, bydlící v nedalekém hotelu, požívá toto čerstvé nesvařené a neporušené mléko, jemuž jsou zachovány všechny výživné hodnoty. Tento člověk není již pouhým ubohým spotřebitelem, nýbrž zdravým lidským živočichem, který může žít po dlouhou dobu uprostřed přírody volných krajín a bezprostředně užívat všech darů tohoto prostého a dokonalého života, aniž by potřeboval za těmito dary daleko jezdit a zdaleka je dovážet. – To jest řešení naturalistické a biologické – uspořádání jen částečně strojní, většinou však přírodní a přirozené, jednoduché, účinné, dokonalé a levné.

Jak by však bylo možno žít po delší dobu bez denní a celoroční výdělečné práce ve venkovské krajině mezi pohorskými pastvinami a lesy? – Samočinnými stroji bude získáno ve vzdálené mírové budoucnosti nejen dost potravin a výrobků nutných k životu, ale i mnoho volného času, který může být shrnut do delších souvislých období a věnován nejen hmotné a duchovní kultuře, ale také z valné části návratu k přírodě, jenž povede k blahodárnému ozdravení, uklidnění, zvnitřnění a oproštění člověka. Pro tento příští život, blízky přírodě, bude naléhavě třeba nového životního prostředí: správným uspořádáním zalidnění, osídlení a dopravy a zejména správným uspořádáním a opravdovým pokrokem výroby zemědělské i průmyslové a všeliké těžby ve světovém hospodářství velikých území stavebních, zemědělských, průmyslových, těžebních a dopravních, omezení a potlačení zbytečných, nemístných a špatných lidských činností v krajinách, nebo jejich změny a úpravy, přibližující je opět přírodě, znovuzpřírodnění vod, porušených odpadními i dopravními kanalizacemi, regulacemi, přehradami a průmyslem, vydatné a soustavné očištění, úprava a osázení všeho životního prostředí celých zemí; do přírodních společenstev nerostných, rostlinných i živočišných bude posléze po mnohém bloudění a utrpení přijat i kulturní živočich člověk jako řádný, trvalý a rovnoprávný člen a nikdy již jako svévolný ničitel a nepřítel. Nebude se již opakovat

— stroj — osvěta — příroda — oproštění —

nové pojetí pokroku — obytná krajina budoucnosti:

Novým pojetím pokroku k obytné krajině budoucnosti. 1944. Reprodukce: L. Žák, *Obytná krajina*. Praha 1947.

práci samočinných strojů k volnému času, ke kultuře hmotné i duševní, k lidskému zdokonalení, ozdravení, uklidnění, zmírnění a oproštění v osvobozené, zachráněné, obnovené a nově vytvářené přírodě renaturalisovaných krajín. (1944.)

zhoubné explozivní rozmnožení lidského živočicha a neovládnutelný civilizační rozmach jeho ničivé a budovatelské činnosti, jakého bylo svědkem minulé a naše století – rozmach, který se podobá explozivnímu rozmnožení některých nižších živočichů, například mnišky, která rovněž zakrátko zničí všecek zemský povrch a všechno rostlinstvo – svůj životní podklad a své životní prostředí. – Soustavná renaturalizace krajín opět k nepoznání změni, zhojí a zkrásní tvář světa, zjizvenou a zdrásanou náhlým výbuchem bezohledného novodobého technicismu, který je obrovskou přírodní katastrofou způsobenou živočichem člověkem.

Tak je možno a nutno si představit plné a důsledné uplatnění přírodního biologického principu v životě a životním prostředí člověka a celé ostatní přírody. Toto naturalistické biologické pojetí příštího života může být prohlášeno stejným právem, jakým uplatňují technicisté své záměry a utopie, proti jejichž zhoubné jednostrannosti je načase postavit jiný obraz budoucnosti a lepší představu lidského pokroku, v němž technika se stane skromným a vskutku vyspělým nástrojem života, nikoliv jeho potlačovatelem. – Vynikající biologové člověka – lékaři, fyziologové, psychologové i sociologové, především Alexis Carrel, proslulý zakladatel vědy o člověku, upozornili na základní vady a omyly strojové civilizace, jejíž nesnáze tuší i mnozí osvícení vědci jiných oborů, zejména přírodních a technických. Nikdo z těchto zakladatelů a průkopníků nového pojetí pokroku nedovedl však ze svých nesmírně významných poznatků a požadavků vyvodit správné a nutné

dalekosáhlé důsledky pro životní sloh a prostředí – a provést syntézu základních prvků v jednotný ucelený názor: jestliže živočich člověk chřadne a hyne ve zhoubném a smrtícím umě-
lém prostředí mrtvých prostorů, hmot a sil, jestliže – jak praví Carrel – je člověk cizincem ve světě, který vytvořil – pak je nezbytně třeba, aby započal nový, zdravější život, daleko přirozenější a bližší přírodě – a aby pro tento život zajistil a vytvořil nové, zdravější přírodní životní prostředí.

Také biologové ostatní přírody, živočichopisci a zejména rostlinopisci, kteří se ujímají stále více vedení v nesmírně záslužném a pokrokovém oboru ochrany přírody, spokojují se značně trpným postojem: Namáhavě zachraňují poslední zbytky původní přírody, jež sami pokládají za pouhé památky, usilují o obnovu zbytků původních prostorů, avšak neodvažují se postavit proti vševládnému technicismu nějaké jiné, nové velkorysé pojetí pokroku a toto přírodní biologické stanovisko plně teoreticky rozvinout a podepřít tím své požadavky svrchovaně ohleduplného soudobého hospodaření přírodními hodnotami. – Soudobá ochrana přírody se v podstatě smířila s nutností jejího zničení. Ochránáři, vedení přírodními vědci, se dohodli s techniky: ochotně uznávají, že například regulace a kanalizace vodních toků jsou nutné, je prý jen třeba, aby tyto úpravy byly prováděny dobře a aby břehy upraveného koryta byly osázeny vhodnými dřevinami, které si rostlinopisci vyhrazují určit podle zbytků původních porostů. Naši ochránáři projevují radost a vděčnost, že prý Polabí bylo dobře provedenou kanalizací a zemědělstvím zkaženo jen mírně. Nikdo z nich se však dosud neodvážil říct, že Labe a Polabí bylo zničeno velmi důkladně a že však nemuselo a nemělo být poškozeno vůbec, neboť vodní doprava mohla být vedena zvláštním průplavem ve větší vzdálenosti od nedotčené původní řeky, upravené jen zcela mírně a nenápadnými přírodními způsoby proti přívalům vod, přičemž staré Polabí mohlo nadále nerušeně žít ve své plné kráse a životní užitečnosti.

Naše i zahraniční ochrana přírody je pojmána zbytečně skromně jako zoufalá záchrana posledních nepatrných ostrůvků, ohrožených dravým proudem hospodářské a technické životní vřavy, která je pokládána za jediné pravý a oprávněný

projev života a pokroku. Přírodovědečtí ochranáři i nejkulturnější technické a krajinářské architekty se shodují v mylném mínění, že ochrana přírody a krajiny může být uplatněna jen u malých prvků a oblastí jako ochrana památek, kterou nelze vztahovat na celé kraje a země. Tito odborníci oddaní svým cílům, avšak příliš skromní, si neuvědomili, že je možné nové pojetí pokroku, v němž naopak ochrana a značné nezměněné trvání hodnot je základem a požadavkem stejně živým a životným jako princip budování a změny – a že právě ochrana dochovaných neobnovitelných a nenahraditelných přírodních hodnot je dokonce naprosto nezbytná pro zajištění a tvorbu nového životního prostředí, k jehož vzniku bude zapotřebí nejen všechny cenné přírodní prvky nejpečlivěji zachovat, ale i veliké množství hynoucích nebo zničených hodnot obnovit a dokonce přemnožit nové vytvářet. Přírodním biologickým pojetím pokroku se dostává soudobé ochraně přírody odůvodnění a významu, o jakých se její pracovníci namnoze neodvážili dosud ani snít.

Nelze věštit, jak bude vyhlížet bydlení, výroba, těžba a doprava za sto let. Je však možno zcela přesně a bezpečně předvídat, že za sto nebo tisíc let bude volný prostor, čistý vzduch, vlhý vánek, sluneční svit, průzračná voda horské říčky, omšelé skály a svěží stromoví lesní příštím pokolením právě takovým nebo spíše ještě cennějším životním darem, jakým jsou tyto odvěké přírodní hodnoty nám a jakým nepochybně byly lidstvu po celé předchozí věky, i když si těchto hodnot lidé nebyli a dosud nejsou vždy plně vědomi, prožívající je namnoze pouze tělesně. Po chmurných dnech námah a strastí, deštů a bouří zaří nezapomenutelnou krásou jasný slunný den jara nebo časného léta v tiché přírodě prostého kraje. Nejhlubší prožití a pochopení těchto velikých a věčných událostí života a přírody bude sotva kdy čím překonáno. Jediný pokrok, jehož lze dosáhnout v této oblasti, je – podobně jako v umění – pokrok v rozsahu a hloubce, síle a jemnosti vjemů.

Tu lze prorokovat s největší jistotou do budoucnosti velmi daleké a připravovat neomylné plány příštího života a životního prostředí: přírodní hodnoty, které zachováme a vytvoříme, se nestanou budoucímu světu nikdy překonanou a obtížnou pátěží.

jakou jsou nám již dnes mnohá špatná a nemístná díla techniky. – Architektura, která je tvorbou všeho životního prostředí od drobných předmětů, vnitřků a budov až k sídlištím a krajinám a jejímuž skladebnému vedení jsou podřazeny všechny speciální technické obory a činnosti – tato nová architektura vytvoří životní prostředí člověka i všech ostatních živých bytostí stejně z hmot neživých i živých, zejména rostlinných, takže věda o životě, biologie lidská, živočišná i rostlinná bude nejdůležitější pomocnou vědou architektonickou, vědou základního a rozhodujícího významu.

Vytvoření a prohlášení biologického pojetí pokroku mohlo by být považováno za marné a zbytečné. Je možno, že vzdělání i prostí lidé, pevně zakořenění v soudobém technicismu, se budou moci jen zvolna a obtížně přiblížit tomuto novému pojetí, jež spojuje stroj, osvětlu, přírodu a oproštění v nedílný ústrojný celek, hospodářsky, biologicky i filozoficky spjatý a zdůvodněný, v celek, jehož znakem by mohlo být kolo, kniha, strom a Diogenův sud. Prozatím se zdá, jako by život a další vývoj lidstva se vskutku již nikdy nemohl vyprostit z nastoupené dráhy neutuchajícího technického rozvoje. – Podobný dojem však mohl mít pozorovatel někdejšího života před několika staletími, kdy lidský duch byl dosud pevně spoután přesnými náboženskými představami a zákazy a kdy se rovněž zdálo zcela nemožným, aby se vývoj myšlení a jednání někdy vyprostil z těchto tisíciletých pout. A přece ideje a objevy svobodně myslících osamělých badatelů, velikých zakladatelů novodobých věd, zvolna vzklíčily a vydaly plody soudobé technické civilizace.

— Myšlenka je počátkem díla. Nezahyne a nezmizí, je-li pravdivá a pro život cenná, nýbrž rozvine se a promění ve skutečnost: přijde čas, kdy lidstvo uposlechne rad biologů a filozofů a kdy vševládny hospodářský technicismus ustoupí biologickému naturalismu jako pojetí vyššímu, zdravějšímu a moudřejšímu – v němž civilizací zdeptaný homo technicus oeconomicus se promění konečně v rozumného kulturního živočicha, právem nazývaného homo sapiens. Netušené možnosti šťastného života a opravdového pokroku objeví se pak před lidstvem.